

MÉSZÁROS SÁNDOR

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

BEVEZETÉS

Franciaországban, Olaszországban, majd később Belgiumban és Spanyolországban. Sőt, két nemnövekedési konferenciát is tartottak azóta, Párizsban és Barcelonában. Ezért vállalkoztam arra, hogy a „**gazdálkodás**” olvasóit megismertetem az új paradigma körüli vitákkal, a mozgalom célkitűzéseivel, és megpróbálok egyfajta összegző értékelést is adni az új koncepció jövőbeli esélyeiről.

**LATOUCHE FRANCIA NYELVŰ,
2006-BAN MEGJELENT
KÖNYVÉRŐL**

A professzor harmadik, 138 oldal terjedelmű könyve *A nemnövekedés diszkrét bája* címet viseli. A francia „décroissance” kifejezés később az angol nyelvben „degrowth” néven honosodott meg, a magyar terminust pedig a mű közgazdász fordítójának, *Balogh-Sárközy Zsuzsannának*

köszönhetjük. Maga a décroissance szóhasználat nem előzmény nélküli, hiszen azt elsőként *Nicholas Georgescu-Roegen*, a bioökonómia, avagy ökológiai közgazdaságtan úttörője használta (*Georgescu-Roegen, 1994*). A nemnövekedési mozgalom „atyjának” azonban a növekedéstagadónak is nevezett Latouche professzort tekintik.

Latouche koncepciójának szerintem legnagyobb érdeme, hogy a növekedés korlátaiba ütköző mai világ számára megoldást kíván nyújtani. Gondolkozásának kiindulópontját legtömörebben talán az a 29. oldalon található – és a borító hátoldalára is kiemelt – kissé gunyoros mondata fejezi ki, miszerint „ha valaki azt hiszi, hogy egy véges világban létezhet végtelen növekedés, annak vagy elment az esze, vagy közgazdász”. Ám a nemnövekedés jelentésére mégsem könnyű pontos definíciót találni a könyvben. A „Mi is az a nemnövekedés?” alcímet viselő részben a szerző azt írja: „Szigorúan véve, elméleti szinten sokkal indokoltabb volna »a(nti)növekedésről« beszélni nemnövekedés helyett, éppen úgy, mint amikor ateizmusról beszélünk” (21. oldal). A mozgalomról pedig ugyanitt a következő olvasható: „Követőink célja egy olyan társadalom létrehozása, amelyben jobban élünk, miközben kevesebbet dolgozunk és kevesebbet fogyasztunk” (21-22. oldal). Ugyanezt a 71. oldalon a nemnövekedés receptjeként még tömörebben fogalmazza meg a szerző: „többet és jobbat kevesebből”.

A nemnövekedést valóban paradigma-ként említik már az előszó első mondatában, de maga *Latouche* professzor is *szükséges paradigmaváltásról* beszél (42. oldal). Az új paradigma természetesen leginkább az örökös növekedés dogmájával áll ellentétben. De emellett vannak további fontos tulajdonságai is, mivel a szerző például a *fenntartható fejlődést is kritizálja*. Szerinte ez a kifejezés az amerikai ipari lobb hatására és *Henry Kissinger* közbenjárására aratott győzelmet az 1972-ben Stockholmban elfogadott, jóval óvatosabb „öko-fejlődés” terminus felett (24. oldal). A szerző a WWF (Természetvédelmi Világalap) 2006. évi je-

lentésére hivatkozik, amely szerint a világon csak egyetlen ország (Kuba) rendelkezik olyan kismértékű ökológiai lábnyommal, amely mellett a fejlődés fenntartható (23. oldal). Érdekes módon így Latouche könyvében a fenntarthatóság inkább ok, kiindulás, míg később (a párizsi konferencián, mint látni fogjuk) már célá válik.

Latouche professzor koncepciójának harmadik fontos jellemzője a visszatérés a lokális gazdasági autonómiához. Agrárgazdasági szempontból pedig különösen figyelemre méltó, hogy e tekintetben elsőként az élelmiszer-ellátásra gondol. „A relokalizáció programja mindenekelőtt az élelmiszer-ellátás területén valósítható meg, de a későbbiekben magában foglalhatja a gazdasági és pénzügyi önellátást is.” (62. oldal) Ebbe a szerző beleérti az energiafogyasztás csökkentését és a megújuló energiaforrásokra való átállást is, ami a klímaváltozás fékezése miatt szükséges.

Az új paradigma (negyedik sajátosságként) még azzal is kitűnik, hogy alulról jövő kezdeményezéssel (civil mozgalomként) indul, amely önkéntes és békés átmenetet tesz lehetővé a nemnövekedés társadalmára. Az áttérés folyamatát Latouche viszonylag hosszú folyamatként képzei el, szerinte 2050 táján kellene kikerülnünk a növekedés társadalmából.

AZ ELSŐ NEMNÖVEKEDÉSI KONFERENCIA (PÁRIZS, 2008)

A témáról az első kétnapos nemzetközi konferenciát Franciaországban tartották, 140 résztvevővel és 90 szerepléssel (előadás, vetítés, poszter). Ez a tanácskozás átütő jelentőségűnek bizonyult a téma karrierje szempontjából:

1. A nemnövekedés fogalma ekkor került be a nemzetközi, angol nyelvű szóhasználatba, s ezáltal elfogadott, bevett kutatási területté vált.

2. A gazdaságra vonatkozóan a konferencia fő üzenete, hogy a nemnövekedés egy folyamat (átmenet) az ún. állandósult állapotú gazdaság (steady state economy) elérésére. A két fogalom összekapcsolá-

sa elismerésre méltó tudományos teljesítménynek tekinthető.

3. Az ökológiai fenntarthatóság mellett célul tűzték ki az országok közötti társadalmi igazságosság (méltányosság) elérését is. Ily módon a fenntartható fejlődés mindhárom pillére szerepet kapott az új koncepcióban.

4. Sikerült egy logikus, tömören fogalmazott és pontokba szedett deklarációt kiadni, amelynek lefordított szövegét közreadjuk, mert nagyon megkönnyíti a téma áttekintését, megértését.

5. A *Journal of Cleaner Production* (A tisztább termelés) c. folyóirat 2010. évi különszáma tartalmazza a konferencia legfontosabb előadásait, elsőként egy áttekintő cikket a nemnövekedés irodalmáról, „Válság vagy lehetőség? Gazdasági nemnövekedés a társadalmi igazságosságért és az ökológiai fenntarthatóságért” címmel (Schneider et al., 2010).

Tartalmi szempontból a következő megállapításokat tartom kiemelhetőnek:

- Schneider, Kallis és Martinez-Alier összegző cikke alapján a nemnövekedés „paradigmatikus üzenete”, hogy emberi haladás gazdasági növekedés nélkül is lehetséges.

- Kerschner – aki a nemnövekedés és az állandósult állapotú gazdaság viszonyával foglalkozott – megállapította, hogy a fenntarthatóság elérése több úton lehetséges. Egyik ilyen út a nemnövekedés, amire ezért szükség is van, de a világnak csak bizonyos régióiban és periódusaiban.

- Ugyancsak Kerschner állítja, hogy a nemnövekedés követői – taktikából – kerülik a megnyilatkozást a népességszám korlátozásának igényéről. Pedig szerinte a gazdaság stabilizálása elkerülhetetlenül szükségessé teszi a népességszám növekedésének megállítását is. Az áttekintő cikk szerzőhármának álláspontja szerint a világ népességének 8 milliárd főnél kellene megállapodnia, utána pedig kissé csökkennie.

- Kritikusai is akadtak azonban a nemnövekedésnek. A legerősebb bírálat

Griethuysen részéről hangzott el, aki szerint a növekedés dinamikáját a vagyon mozgatja, ezért a piacgazdaságokban a hatalmat birtoklók ellenállnak majd az újraelosztó jellegű társadalmi változásoknak. Ezért ő „idealisztikus felhívások” helyett a magántulajdon korlátozására szólított fel.

- Cattaneo és Gavalda viszont gyakorlati változásról is beszámolt. A Barcelona környéki *Collserola* dombjain ugyanis félig autonóm, kisméretű, kollektív települések létesültek. Az itt lakók – közös beeleegyezéssel – alacsony szintű életvitelt (low-intensity economy) választottak maguknak. A szerzők mérik egyes háztartások energia-, idő- és költségátfordítását, e kezdeményezéseket ugyanis a nemnövekedés gyakorlati kísérleteinek tekintik, magát a nemnövekedést pedig egyfajta demokratiázódási folyamatként fogják fel.

A MÁSODIK NEMNÖVEKEDÉSI KONFERENCIA (BARCELONA, 2010)

A második, immár négynapos konferenciára Spanyolországban került sor, több mint 40 országból 500-at is meghaladó résztvevővel, a téma iránti érdeklődés tehát többszörösére fokozódott. Az előadók között első helyen szerepelt az a kanadai Peter Viktor, akiről előző cikkemben már bővebben szóltam.

E második konferencia célja elsősorban javaslatok megfogalmazása, kimunkálása volt. Ennek érdekében a tanácskozás 29 (!) szekcióban folyt, a szekcióvezetők által előzetesen megfogalmazott kérdések alapján. Itt is készült deklaráció, amely a fontosabb javaslatokat ugyan felsorolja, de annyira „slágvortos” formában, hogy szerintem így nincs értelme közzétenni. Ehelyett megpróbálkozom a legfontosabb, legérdekesebb előadások alapján képet adni a téma előrehaladásáról.

Mindenesetre e második összefüggéssel eredményeként könyvelhető el egy interneten elérhető, *DegrowthPedia* nevű honlap, amely folyamatosan tájékoztat a téma állásáról, eseményeiről.

(1) A nemnövekedés értelmezésével kapcsolatban a legérdekesebb előadást talán *van den Bergh (2010)* tartotta, aki ennek ötféle mutatóját is lehetségesnek tekintette (GDP, fogyasztás, munkaidő, erőforrás-felhasználás stb.), s e mutatókat négyféle szempontból értékelte. A fő probléma szerinte a hatékony környezetpolitika kialakítása, ami elsősorban nemzetközi egyezményekkel érhető el. Véleménye szerint nem a degrowth vezet el a hatékony környezetpolitikához, hanem fordítva: a hatékony környezetpolitika eredményezi a nemnövekedést. Szerinte a *Herman Daly* által javasolt adható-vehető kvóták kemény és környezetileg releváns korlátai a gazdasági növekedésnek.

(2) A nemnövekedés közgazdasági megvalósítása terén *Löhr (2010)* készített egy nagyon alapos tanulmányt. Már a kiinduló tétele is meglehetősen radikális: további növekedés esetén a politikusok az ökológiai, a társadalmi vagy a gazdasági összeomlás közül választhatnak. E döntési kényszerből (trade-off helyzet) a kiutat keresve szerinte a növekedés forrásait kell elemezni, ami vagy a nettó beruházás növekedése, vagy a termelékenység emelkedése lehet. Miután a nemnövekvő gazdaságnak előfeltétele a nulla értékű kamatláb, szerinte megfontolandó *Silvio Gesell* (Keynes kortársának) javaslata, ő ugyanis már akkoriban nulla szintre akarta levinni a kamatlábat és a jövedelmezőséget. De a nulla-növekedéshez más feltételek is szükségesek, így a népesség növekedésének is meg kellene állnia és kulturális változásnak is be kellene következnie a társadalmakban.

(3) *Bilancini és D'Alessandro (2010)* modellező tanulmánya számomra abból a szempontból tűnt ki, hogy mi mindent lehet manapság már modellel kezelni. A szerzők háromféle irányítási rendszert képeztek le, és endogén növekedési modellt alkalmaztak, amelyben a fizikai és a társadalmi tőke a növekedés motorja. A vizsgálatok a címben is szereplő „boldog nemnövekedés vagy boldogtalan növekedés” alternatíváját elemezték. Az eredményekből kiderült,

hogy a rövidlátó kormányzás nem ismeri fel, hogy a munkaidő-csökkentés hozzájárul a társadalmi tőke felhalmozódásához. A jól informált kormányzat viszont képes erre, s így áttérhet a növekvő gazdaságról a társadalmi tőke felhalmozódásához vezető rendszerre.

(4) *Maurin (2010)* a „Ne feledkezzünk meg a gazdagokról” c. részletes szociológiai tanulmányában azt fejtegette, hogyan nyerhetnénk meg a fejlett országok vagyos és felső középosztályának egyéneit a nemnövekedés ügyének. A degrowth terjesztésének útjában három akadályt jelölt meg, amelyek azonban szerinte együttműködéssel és konkrét kezdeményezésekkel leküzdhetők. A szerző külön pontban magyarázza, hogy „miért a gazdagnak kell elsőként cselekednie?”, de azért alcímként azt is hozzáteszi, hogy „egyáltalán tudatában vannak-e a gazdagok, hogy globális válság időszakában élnek?”.

(5) *Kallis (2011)* „A nemnövekedés védelmében” című vetített előadásának szövege már az idén jelent meg az *Ecological Economics* folyóiratban. Kiinduló tézise, hogy a természeti erőforrások és a szén-dioxid-kibocsátás korlátai fenntarthatatlanná teszik a (világ)gazdaság további növekedését. Ha viszont a degrowth elkerülhetetlen, immár az a kérdés, hogyan lesz társadalmilag fenntartható. A (helyes) árképzés egy magában nem biztosítéka a „sima” alkalmazkodásnak. Ezért egész sor környezeti és újraelosztási szabályozás szükséges, így a minimális jövedelemre, a munkaidőre, a fogyasztási és környezeti adókra, a reklámok korlátozására. Ezek az intézkedések viszont nem hozhatók meg a piacgazdaságok jelen viszonyai között, ezért kulturális (emberi magatartásbeli) és politikai változásokra van szükség.

MAGYAR VONATKOZÁSOK

A két nemzetközi konferencián magyar szereplőről – sajnos – nincsen tudomásom. Viszont Latouche könyvében és a konferenciákon többen is hivatkoztak *Polányi Károlyra*, a nemzetközi hírű gaz-

daságtörténészre, aki 1886 és 1964 között élt, s a „mértékletes bőség” fogalmát elsőként dolgozta ki (Polányi, 1997).

A fenntartható fejlődés témakörében pedig gazdag magyar szakirodalom született, kiemelhető például Csete Lászlónak és Láng Istvánnak (2009) a vidék fenntartható fejlődéséről írott ötletgazdag könyve, amelyben az ajánlások gyakran egybehangzóak a nemnövekedés irodalmában található javaslatokkal.

Ugyancsak érdemes megemlíteni Kocsis Tamás (2010) „Hajózni muszáj” mottójú cikkét, amely a gazdaság (GDP), a környezet (ökológiai lábnyom) és a társadalom (jól-lét, boldogság) három dimenziójában mutatja be Magyarország helyét a nemzetközi mezőnyben és ajánl stratégiákat a hármas koordináták közötti navigáláshoz.

ÉRTÉKELES

1. A téma jelentőségét kétségtelenül az adja meg, hogy új paradigmaként egyfajta megoldást kínál bolygónk jelenlegi gazdasági, társadalmi és környezeti gondjaira, igaz, csak hosszú távon.

2. Ugyanakkor nem állítható, hogy a nemnövekedés fogalma, illetve paradigmája már tudományosan érett, kiforrott koncepciót alkot. Még a barcelonai deklaráció is azt írja, hogy „a vita az elején tart”. Ezért talán túlzott volt az az elvárás, hogy a második konferencia már javaslatokkal álljon elő a politikusok számára. Amíg olyan fontos kérdésekben is vita folyik, hogy például a hatékony környezetpolitika hozza-e majd el a nemnövekedés gazdasági rendszerét (vagy éppen fordítva), addig nem lehet a szükséges intézkedéseket kidolgozni.

3. Az emberiség számára fontos lenne, hogy ne válság (pláne összeomlás) kényszerítse ki a meghozandó gazdasági, társadalmi és környezeti döntéseket. Ebből a szempontból kérdéses, hogy az alulról jövő kezdeményezés (a ráépülő mozgalommal együtt) önmagában elég gyors változásokra vezet-e? Korántsem biztos ugyanis, hogy a 2050-ig hátralevő 3-4 évtized még rendelkezésünkre fog állni a szorító globális prob-

lémák megoldásához. A klímaváltozás, a népesedési fejlemények stb. számottevően lerövidíthetik az áttérésre felhasználható időt.

4. Szerintem ezért felülről is kezdeményezni kellene a szükséges változásokat. Az alulról induló és a felülről jövő folyamatok megférnek egymás mellett, sőt találkozáva kiegészíthetik egymást, így gyorsabb megvalósulást eredményezhetnek. Mivel európai kezdeményezésről van szó, az lenne a jó, ha valamelyik fejlett EU-tagállam (talán Franciaország) állna az ügy élére.

5. Ennek érdekében nem elegendő pusztán gazdag egyéneket megnyerni a nemnövekedés támogatására. Rajtuk kívül felső és középszintű politikusokat, vállalkozókat, s nem utolsósorban a közgazdasági főáramlat (mainstream) jeles képviselőit is meg kellene győzni az új paradigma üdvöztető voltáról.

6. Az új koncepció néhány aspektusa azonban még eléggé kidolgozatlan. A gazdasági nemnövekedés és növekedés területi allokációját nyilvánvalóan nem elég olyan nagy aggregátumokra megadni, mint a globális Észak és Dél. De tisztázásra szorul például az is, hogy a Föld népességének különböző jövőbeni variánsai hogyan befolyásolják majd a degrowth eszméjének terjedését? Az új kutatásokat tehát célszerű lesz az eddig megválaszolatlan kérdések irányába indítani.

7. Az agrárgazdaság számára fontos tény, hogy a „relokalizáció”, azaz a vidék és a vidéki élet felértékelődése szerepet kapott az új paradigma kialakításában. E körben fokozott érdeklődésre tartanak számot azok a gyakorlati kísérletek és kezdeményezések, amelyeket az „alacsony intenzitású életmóddal”, az ökofarmokkal vagy a szövetkezeti bankokkal kapcsolatban (főként Franciaországban és Spanyolországban) tettek. De az előbbieket mellett azok a várható hatások is érdeklik majd az agrárszakembereket, amelyeket a nemnövekedés a világélelmezési helyzetre és az élelmiszerek világgpiaci áraira hosszú távon kifejt.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) Bilancini, E. – D'Alessandro, S. (2010): Happy degrowth vs. unhappy growth. Proc. 2nd degrowth conf. Barcelona, 1-16. pp. – (2) Csete L. – Láng I. (2009): A vidék fenntartható fejlődése. MTA Történettudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, 171 p. – (3) Georgescu-Roegen, N. (1994): La Décroissance: entropie, écologie, économie. Sang de la terre, Paris. – (4) Kallis, G. (2011): In defence of degrowth. Ecological Economics 70(5):873-880. pp. – (5) Kocsis T. (2010): „Hajózni muszáj!” A GDP, az ökológiai lábnyom és a szubjektív jólét stratégiai összefüggései. Közgazdasági Szemle 57(6):536-554. pp. – (6) Latouche, S. (2011): A nemnövekedés diszkrét bája. Savaria Univ. Press, Szombathely, 138 p. – (7) Löhr, D. (2010): Zero growth and zero interests rate: The revival of an old idea. Proc. 2nd degrowth conf. Barcelona, 1-20. pp. – (8) Maurin, F.D. (2010): Don't forget the rich: A strategy proposal for spreading the idea of degrowth. Proc. 2nd degrowth conf. Barcelona, 1-20. pp. – (9) Mészáros S. (2010): A fenntartható fejlődést szolgáló paradigma. Gazdálkodás 54(3): 275-285. pp. – (10) Polányi, K. (1997): A nagy átalakulás. Korunk gazdasági és politikai gyökerei. Mészáros Gábor Kiadó, Bp. – (11) Schneider, F. – Kallis, G. – Martinez-Alier, J. (2010): Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability. Introduction to this special issue. Journal of Cleaner Production 18: 511-518. pp. – (12) van den Bergh, J. (2010): Five types of „degrowth” and a plea for „agrowth”. Proc. 2nd degrowth conf. Barcelona, 1-15. pp.

DEKLARÁCIÓ

Mi, a Gazdasági Nemnövekedés az Ökológiai Fenntarthatóságért és Társadalmi Igazságosságért (equity), Párizsban 2008. április 18-19-én tartott konferencia résztvevői, az alábbi nyilatkozatot tesszük:

1. A gazdasági növekedés (a GDP vagy GNP növekvő reálértékével kifejezve) a termelés, fogyasztás és beruházás emelkedését jelenti a jövedelemre (economic surplus) való törekvés kapcsán, ami elkerülhetetlenül az anyagok, az energia és a föld fokozott felhasználásához vezet.
2. Az áruk és szolgáltatások termelésében és fogyasztásában az ökológiai hatékonyság javulása ellenére a globális gazdasági növekedés a természeti erőforrások fokozott kiaknázását, valamint nagyobb mérvű hulladékkibocsátást és légszennyezést (emissions) eredményezett.
3. A globális gazdasági növekedésnek nem sikerült a szegénységet lényegesen mérsékelnie, a kereskedelem és a pénzpiacokon érvényesülő egyenlőtlen csere miatt, ami tovább fokozta az országok közötti egyenlőtlenségeket.
4. A fizika és az ökológia megalapozott elvei szerint a globális termelés és fogyasztás méretének végső korlátja van, amelyet az egyes nemzetgazdaságok csak úgy érhetnek el, ha a máshol élők, illetve a jövő generációk számára fokozott környezeti és társadalmi költségeket okoznak.
5. A legjobb rendelkezésre álló tudományos tények azt mutatják, hogy a globális gazdaság ökológiai fenntartható határain túl növekedett, ahogy számos nemzetgazdaság is, különösen a leggazdagabbak (az elsőként iparosodott országok az északi féltekén).
6. Arra is gyarapodó bizonyíték van, hogy a termelés és fogyasztás globális növekedése társadalmilag fenntarthatatlan és gazdaságtalan – abban az értelemben, hogy költségeik meghaladják a hasznaikat (benefits).
7. Azáltal, hogy a földi környezeti erőforrásokból jogos (legitimate) részarányuknál többet használnak fel, a leggazdagabb nemzetek valójában csökkentik a szegényebb országok rendelkezésére álló környezeti teret (space), így kedvezőtlen környezeti hatást gyakorolnak rájuk.
8. Ha nem reagálunk erre a helyzetre, a globális tevékenységet összhangba hozva az ökoszisztémák kapacitásával, valamint a vagyon és jövedelem társadalmi szükségletekkel találkozó globális újraelosztásával, akkor ennek eredménye a gazdaság zsugorodásának (decline) vagy összeomlásának.

nak akaratlan és ellenőrizhetetlen folyamata lesz, potenciálisan komoly társadalmi hatásokkal, különösen a leghátrányosabban érintett országokban.

Ezért paradigmaváltásra hívunk fel, a gazdasági növekedés általános és mérték-telen hajszolása helyett a világgazdaság és a nemzetgazdaságok „helyes méretezésé-nek” koncepciójára.

1. Globális szinten a helyes méretezés a világ ökológiai lábnyomának fenntartható szintre való csökkentését jelenti (beleértve a szénlábnyomot is).

2. Azokban az országokban, ahol a fejenkénti lábnyom meghaladja a fenntartható globális szintet, a méretezés az utóbbira való csökkentést jelent, észszerű időn belül.

3. A súlyos szegénységgel küzdő országokban a méretezés a szegények fogyasztásának minél gyorsabb, de fenntartható emelését jelenti egy tisztességes életet biztosító szintre, inkább helyi-leg meghatározott nyomorcsökkentési módokat követve, mintsem kívülről oktrojált fejlesztési politikákat.

4. Ez néhány esetben fokozott gazdasági tevékenységet igényel, mégis a jövedelem és vagyon országokon belüli és nemzetek közötti újraelosztása képezi e folyamat lényegesebb részét.

A paradigmaváltás nemnövekedést (degrowth) feltételez a világ gazdagabbik felében.

1. Az a folyamat, amellyel a helyes méretezés elérhető a leggazdagabb országokban és a világgazdaság egészében, a nemnövekedés.

2. A nemnövekedést egy önkéntes átmenetnek definiáljuk az igazságos, részvételen alapuló (participatory) és fenntartható társadalom felé.

3. A nemnövekedés céljai az alapvető emberi szükségletek fedezése és magas szintű életminőség elérése, nemzetek közötti méltányos megoszlásban, és egyidejűleg fenntartható szintre csökkentve a világgazdaság ökológiai hatását.

4. A nemnövekedés megkívánja mind a világgazdasági rendszer átalakítását, mind a nemzeti szinten támogatott és gyakorolt gazdaságpolitikák megváltoztatását, lehetővé téve, hogy az abszolút szegénység mérséklésének és végleges felszámolásának folyamata párhuzamosan haladjon a világgazdaság és a fenntarthatatlan nemzetgazdaságok redukciójával (degrow).

5. Ha a gazdaság helyes méretét elértük a redukció során, a cél a stabil állapotú gazdaság („steady state economy”) fenntartása lesz, a fogyasztás viszonylag állandó, enyhén ingadozó szintjével.

6. A nemnövekedés folyamata általánosan a következőkkel jellemezhető:

- inkább az élet minőségén, mint a fogyasztás mennyiségén van a hangsúly;
- az alapvető emberi szükségletek kielégítése mindenki számára;
- széles körű egyéni és kollektív akciókon, illetve politikákon alapuló társadalmi változások;
- a gazdasági tevékenységtől számottevően kevésbé függés, a szabadidő, az öntevékenység és az ünnepek arányának növekedése, a közösségi érzés erősödése, az egyének és a társadalom egészsé-gének javulása;

- az olyan egyéni tulajdonságok előmozdítása, mint a meditációs készség, kiegyensúlyozottság, kreativitás, rugalmasság, sokoldalúság, jó állampolgárság, nagylelkűség, nem-anyagiasság;

- az olyan elvek szem előtt tartása, mint az igazságosság (méltányosság), részvételi demokrácia, az emberi jogok tisztelete és a kulturális különbségek elismerése.

7. A nemnövekedés felé történő előrelépés sürgős teendőket igényel, hogy a nemnövekedés fogalmát a parlamenti és a nyilvános viták, valamint a gazdasági intézmények főáramába juttassuk; a nemnövekedés gyakorlati bevezetéséhez politikákat és eszközöket kell kidolgozni; új, nem-monetáris mutatókat kell kifejleszteni, hogy azonosítani, mérni és összehasonlítani tudjuk a gazdasági tevékenység hasznait (benefits) és költségeit, annak érdekében, hogy megbecsülhessük, vajon a gazdasági tevékenység változásai hozzájárulnak-e, vagy éppen akadályozzák a társadalmi és környezeti célok elérését.

TARTALOM

Csete László: A vidék és az agrárgazdaság felemelkedéséről 231

Biró Szabolcs – Kapronczai István – Székely Erika – Szűcs István:
A Nemzeti Vidékstratégia a mezőgazdasági vízgazdálkodás és az
öntözésfejlesztés tükrében 245

Marselek Sándor – Takácsné György Katalin: A vidék fejlesztésének stratégiája 251

TANULMÁNY

Mészáros Sándor: Nemnövekedés: egy új gazdasági paradigma
európai fejleményei 259

Seres Antal – Felföldi János – Szabó Márton: Hazai zöldség-gyümölcs
TÉSZ-ek kisárutermelőket integráló szerepe a nagy kereskedelmi
láncoknak történő értékesítésben 266

*Jankuné Kürthy Gyöngyi – Juhász Anikó – Stauder Márta – Tunyoginé
Nechay Veronika*: A kereskedelmi márkák hatása az élelmiszer-termékpályán 285

Fehér István – Kujáni Katalin Olga: A vidéki hálózatok tevékenysége az
Európai Unióban, kétélyek és esélyek 296

Kozák János: A hízott liba- és kacsamáj termelése, valamint piaci kihívásai 309

Székely Erika: A gazdálkodók képzettsége és a tanácsadás 317

SZEMLE

Szabó Gábor: Kapronczai István: A magyar agrárgazdaság az EU-
csatlakozástól napjainkig 324

KRÓNKA

Csete László: Köszöntjük Glatz Ferenc akademikust! 326

Takácsné György Katalin: Fiatal Közgazdászok Országos Találkozója 329

Felhívás angol nyelvű különkiadásra! 258

Summary 331

Contents 335